

JINDY A NYNÍ ...

Úvodní slovo k tématu

Jaromír Kubíček, Moravská zemská knihovna Brno

Nedávno jsme v naší knihovně v Brně pořádali mezinárodní vědeckou konferenci o největším literárním kritiku z přelomu 19. a 20. století, F. X. Šaldovi; v roce 2007 jsme tak vzpomenuli 140 let od jeho narození a 70 let od úmrtí. Přitom jsem v závěru jednání připomenul, jak se na vědě v té době podíleli knihovníci. Jmenoval jsem Bedřicha Václavka či J. L. Fischera, kteří v meziválečné době pracovali ve státních vědeckých knihovnách v Praze, v Brně nebo v Olomouci a měli zásluhu nejen o rozvoj svých věd, které vystudovali a pro které do knihovny nastoupili. Václavek měl největší podíl na Tobolkových pravidlech předmětové katalogu, stejně tak u Fischera bychom mohli vzpomenout jeho publikace z dvacátých let minulého století o reorganizaci knihovnictví. Václavek byl přijat do knihovny jako bohemista a měl na starosti doplňování a zpracování bohemikální literatury, klobouk dolů za to, s jakým úspěchem se podepsal na skladbě knihovnických fondů zemské knihovny té doby. Jiný vědec byl romanista a takových oborů se sledovalo v tehdejší knihovně 5 nebo 6. To je však historie, kterou já nepamatuji.

Vzpomínám si však, že když jsem poprvé před 15 lety navštívil The British Library ještě ve staré budově londýnského muzea, viděl jsem oddělení bohemikální literatury, i když spojené s oceánii. Mohli jsme se jen divit, co české literatury má zahraniční vědecká knihovna soustředěné a zpracované na jednom místě a jaké tak skýtá zázemí pro vědeckou práci bohemistům knihovníkům a badatelům.

Časy se mění a globalizace má přeshraniční charakter. Tak jako v nové knihovně The British Library můžete vidět za skleněnými vitrínami jen staré fondy a do studoven je služba vám ochotna sice otřít podrážky, ale nikam vás nepustit, specializované knihovní soubory vzal čas. U nás až nové stavby budov nebo rekonstrukce starých umožňují rozsáhlejší volný výběr, ale univerzální, v němž by se vědecký badatel neobešel (především proto, že zahraniční literatury je v našich odborných knihovnách jako šafránu).

Jestliže nebereme do vědeckých knihoven odborníky podle vědecké specializace, pěstujeme si vědy vlastní: informační vědy a knihovnictví. Sám jsem na Karlově univerzitě studoval katedru knihovnictví a vědeckých informací. Mohl jsem sledovat boom dokumentaristiky, informatiky, který

zase odezněl, aniž získal informačním vědám valnou prestiž. Dnes je v názvu našeho nejvyššího vědeckého studijního Ústavu na Karlově univerzitě zařazeno knihovnictví stále za informační studie, ale myslím, že dochází k renovaci oboru knihovnictví. Konec konců nové trendy o získání přidané hodnoty při informační činnosti, které se na tomto ústavu také učí, nejsou důvodem pro zaměstnavatele ani k nabídce vhodného místa, ani k ocenění, které by se promítlo do jeho platového zařazení. Ale nic proti informačním pracovníkům, schopné informační analytiky by jistě potřebovala každá odborná knihovna.

Kolega Tomáš Řehák sklídl na minulé naší konferenci *Knihovny současnosti 2006* zasloužený úspěch svou přednáškou, v níž se zabýval otázkou budoucnosti knihoven, zda přežijí rok 2016. Pohledem tržní ekonomiky varuje průměrem ke dvěma druhům firem, jež se dělí na ty, které se změní, a ty, které zaniknou. Jistě, že knihovny ztrácejí monopol v poskytování kulturních a informačních služeb. Ale myslím, že v tomto knihovny ani monopol nikdy neměly. Je to oblast informací a informačních technologií, která se ve prospěch uživatele velmi změnila a na kterou knihovny také s úspěchem dosáhly.

Jak chápeme knihovny dneška?

Tradiční funkcí knihovny je sklad knih a rukopisů, uspořádaných sbírek snadno přístupných čtenáři. Knihovny své sbírky vytvářejí systematicky, jejich nedílnou součástí jsou dokumenty v digitální formě. Budoucnost knihoven spočívá ve čtyřech funkcích:

- v doplňování fyzických a digitálních materiálů
- v přístupu do knihovních katalogů a k bázím plných textů po síti, prostřednictvím webových stránek, portálů a informačních služeb
- v profesionálním návodu pro vyhledání informací a poučení, oboje jak v knihovně tak na internetu
- v inspirativním místě setkávání pro čtení, studium a získávání znalostí

Tyto jednoduché zásady si stanovily knihovny ve Skandinávii ve svém programu rozvoje do roku 2014 a myslím, že jsou stejně rozumné jako kdysi zásady Scandia planu, se kterým nás v polovině minulého století seznamoval, ještě co by asistent, Jiří Cejpek.

Uvedené čtyři zásady působí souběžně, tedy neměly by knihovny některou z nich pominout nebo se chovat k této škále činností výběrově. Jistě není problém zásady uplatňovat v plném rozsahu v kterékoliv profesionální knihovně, co však s těmi malými, o kterých se nedávno na konferenci *Region vedla diskuse?*

Na veřejné knihovny malých obcí stále pohlížíme očima zákona z roku 1919. V tom jsme ve světě originální, když se přesvědčujeme o potřebě

knihovny v každé obci. Takový pohled odmítal už Milan Uhde, když knihovníci za jeho ministrování před patnácti lety tuto představu opět chtěli zakotvit do nového knihovního zákona.

V letošním roce proběhla poslední kampaň projektu internetizace knihoven (PIK), tedy získání připojení internetu na náklady státu včetně provozu. Memento litery zákona: „nepřipojená knihovna do konce roku 2007 nebude knihovnou“ sehrálo jistě pozitivní roli a projevilo se tentokrát a naposledy i v počtu letošních žádostí. Protože však už žádná novela zákona s prodloužením termínu připojení k internetu se nechystá, tak jako nebude další PIK, můžeme si říct co dál. A už se to i řeklo. Veřejná správa vytváří pro občany své přístupové body k internetu „check point“ a občané se v oblastech správy obejdou mimo knihovny. Že „check point“ nebudou v každé malé obci je zřejmé, nám by mělo být také zřejmé, že už přestávají být takoví návštěvníci knihovny, kteří by do ní chodili kvůli počítači. Veřejné knihovny malých obcí bez počítače i bez připojení nepřestanou být knihovnou, pokud je povede knihovník, který dovede využít nabízených možností systému regionálních funkcí knihoven a podílí se na kulturním životě v obci.

Veřejné knihovny jsou těmi, na kterých termín knihovnictví stojí a kde se jistě udrží. Jejich úlohou je být komunikačním centrem a podporovat vzdělávání, sehrát tak svou roli při kulturním využívání volného času a to nejen svých čtenářů. Systém regionálních funkcí ve smyslu knihovního zákona představuje významný zdroj financí, našel dobrý ohlas, výměnné fondy pověřených knihoven napomáhají obratu výpůjček. Nabídnout možnosti knihovny všem kategoriím uživatelů je cestou, kterou se tyto knihovny ubírají.

Jistě se shodneme v tom, že mezi těmi tisíci veřejnými knihovnami víme o stovkách, bez ohledu na velikost obce, které svou činnost dělají přímo vzorově a to ne pro nějaké ocenění. Taky na ně nemají nárok, když zákon dovoluje ocenit jen jednu knihovnu ve dvou kategoriích do roka a to ještě v takovém místě, kde pan starosta nechal před návštěvou hodnotící komise upravit náměští. Nějak se nám to oceňování knihoven vymklo z ruky.

Vraťme se však k našemu knihovnictví co by oboru, kde jsme na svém písečku.

Rozšíření internetu znamená ve svém důsledku nárůst informací. Nadále setrvává technologický rozvoj, ale člověk stále zůstává v roli nejdůležitější složky při tvorbě, hodnocení a využívání informací. Cítíme však jistý paradox. Internet se svým Google vyhledávačem boduje pro svou jednoduchost. Naproti tomu knihovny leckdy končí zpřístupněním svých tradičních katalogů on-line. To je jistě málo. Popis musí mít své standardy, ale že o neefektivitě ISBD a citačních norem se už nepochybuje, bychom se mohli

také shodnout. I metodu Konspektu pokládám za únikovou a dlouhou životnost jí nedávám. Vždyť konec konců je to metoda pro profilování knihovních fondů, která napadla několik bohatých univerzálních amerických knihoven, a to už mluví samo za sebe. Když Radka Římanová a Linda Skolková s touto problematikou vystoupily na semináři CASLIN 2006 *Zpětná vazba aneb děláme to dobře*, zaobíraly se metodami jednoduššími, lidstějšími. Kolik já už přežil rubrikátorů i dobrých nápadů, které zvítězily nad zdravým rozumem. Uvědomíme-li si, že standard požaduje při popisu každého dokumentu pět věcných selekčních prvků (předmětová hesla, klíčová slova, forma a žánr, skupina Konspektu, MDT) je to na pováženou. Nejde mi tak ani o věcný popis, jako spíš o to, že se mi jeví v tom našem knihovnictví vytváření oblastí, kde naši specialisté usilují o dosažení dokonalosti, která jde na úkor celku. Kde je chyba – vidím ji v tom, že odborné skupiny specialistů či komise si stačí bez provázání na management služeb uživatelům a to zejména tam, kam zasahují informační technologie.

Jestliže jsme před deseti lety na konferencích slyšali příspěvky o malé prestiži našeho oboru, změnilo se mnoho ve prospěch knihoven. Na konci minulého století nastal v Evropě obrovský rozmach při výstavbě knihoven a také u nás se jej podařilo zachytit. Mnohé krajské, městské, vysokoškolské knihovny mají moderní prostředí, ať již v novostavbě nebo rekonstruované budově. Rozšíření prostor je spojováno s vybavením moderní technikou a to vše dalo východiska, která se projevila v rozšíření nabídky služeb a nárůstem těch, kdo je využívají.

Velmi si vážím toho, jak profesní skupiny organizují rozvoj našeho oboru a jaký je zájem našich kolegů o akce vzdělávání a to nejen v učebnách, ale mohli bychom jmenovat valné hromady SKIPu, semináře CASLINu, naši konferenci Knihovny současnosti, sekce SDRUKu, to s univerzální problematikou. V informačních technologiích konference INFORUM, každoroční setkávání vysokoškolských knihoven v rámci jejich Asociace, muzejních knihoven... Měřítkem dobré úrovně všech těchto akcí je účast, a ta je ke spokojenosti nejen organizátorů.

Klíčem rozvoje je spolupráce. Tedy na jedné straně nezbytná profilace, specializace odborníků, na druhé straně však akceptování pohledu celku a ten spočívá ve znalostech potřeb uživatele. Jako žák Jaroslava Drtiny bych mohl připomenout jím často citované heslo Jana Lucemburského *Ich dien*, které bychom si měli překládat *sloužím*. A shodně s Tomášem Řehákem jsem si vědom nutnosti změny a když jsem začal Šaldou, řeknu to i jeho citátem: *Kdo nerozbije zděděnou formu a netvoří vším úsilím své bytosti formu novou, širší, vyšší, volnější – při stejné, aneb větší zákonnosti – jest ztracen; příživníka minulosti nezná ani přítomnost, ani budoucnost.*